

In de Branding

Natuurvereniging Hollandse Delta
(een afdeling van de KNNV)

natuurstudie | natuurbeleving | natuurbescherming

jaargang 31 nr. 1 - februari 2023

THEMA
relaties

Uitgelicht:: Herontdekking van het Kruininger Gors
Natuur dichtbij: Zo de waard is vertrouwt hij zijn vlinder(s)
En verder: op stap met Eline Vis, parasieten op insecten,
profiteur of win-win, de kostgangersboleet en de rode wouw

Voorwoord

Als ik dit voorwoord schrijf, hebben we de eerste activiteiten in 2023 alweer achter de rug. De traditionele roofvogel- en vleermuizen tellingen hebben plaatsgevonden. Ook de nieuwjaarswandeling met koffie en taart na bracht een geanimeerd gezelschap op de been. Piet Mout verzorgde een interessante lezing over ons NatuurNetwerk Voorne-Putten dat de natuur nieuwe kansen geeft en waar uit bestuurlijke hoek veel belangstelling voor bestaat. Bij de stikstofbesprekingen met de provincie is het rapport ingebracht. Op 23 januari woonden we een werkbezoek van minister van der Wal van Natuur en Stikstof bij en informeerden wij ook haar over ons NatuurNetwerk.

Per 1 januari is ook de fusiegemeente Voorne aan Zee van start gegaan. Een nieuw college van B&W is aangetreden. De plannen van dit college zijn desastreus voor natuur en landschap. Voor de landbouw wordt de rode loper uitgelegd, uitbreiding van natuurgebieden is niet aan de orde.

We zullen er alles aan moeten doen om de natuurbelangen te verdedigen en uitbreiding van natuurgebieden te realiseren. Door de stikstofproblematiek zijn er ook aanvullende financiële middelen beschikbaar om die extra gebieden te realiseren.

Die gelden zijn ook ingezet voor het herstelproject dat het Zuid-Hollands Landschap in het duingebied aan het uitvoeren is. Grote stukken van het duingebied zijn open gemaakt om de natuur de kans te geven zich te herstellen van de aanslag die bijvoorbeeld stikstofdepositie met zich meebrengt. De NHD is gevraagd komend jaar een nulmeting in deze gebieden uit te voeren om in de toekomst te kunnen nagaan of dit herstel daadwerkelijk wordt gerealiseerd.

Een ander onderwerp dat ons bezig blijft houden is de vogelgriep. Afgelopen jaar heeft dit virus ongenadig hard toegeslagen. Vogelsoorten als grote stern en brandgans vielen letterlijk dood uit de lucht. Jan van Genten spoelden in flinke aantallen dood op de stranden aan en ook roofvogels als havik en zeearend werden het slachtoffer.

De vogelgriep zal naar verwachting zich ook dit jaar blijven voordoen. Onze trekvogeltellingen op de telposten op de Maasvlakte zijn van groot belang om de effecten van de vogelgriep te monitoren. Door de aantallen langstrekende vogels te vergelijken met de tellingen uit eerdere jaren ontstaat een beeld van de invloed van deze griep op de populaties.

Binnenkort verschijnt het nieuwe cursusprogramma voor komend seizoen. Met onder andere een cursus botanisch tekenen, een vogelcursus voor gevorderden en een fraaie orchideeëncursus. Houdt u vooral de verdere berichten op onze website en in de Nieuwsbrief in de gaten.

Eind 2022 is het boek Duinen en mensen Voorne naar de drukker gegaan. Op 8 april zal het boek in cultureel centrum de Man in Oostvoorne worden gepresenteerd. Ik roep u allen op dit prachtige boek die middag af te halen c.q. alsnog te kopen. Dat scheelt veel verzendkosten en bezorgingsinspanningen.

Tot slot een persoonlijke mededeling van mijn kant. Op de ALV van april loopt mijn derde termijn als voorzitter af. Ik heb het bestuur medegedeeld geen vierde termijn te ambiëren. We hopen tijdens de komende ledenvergadering een nieuwe voorzitter te kunnen presenteren.

Theo Briggeman
Voorzitter

Duinen en mensen VOORNE: teken nu in!

“Een rijke en zeer bewogen kust”

- Historie en natuur van Voornes Duin in de afgelopen 1000 jaar;
- Van het Quackgors bij Hellevoetsluis tot de Stenen Baak bij Brielle;
- Natuur, landschap én mensen: van arme duinpachters tot landgoedeigenaren.

Voorpublicaties en wandelingen
online op duinenenmensen.nl

Boek Duinen en mensen Voorne (verwacht eind 2022).

Rijk geïllustreerd met vele oude kaarten en foto's.

Winkelprijs € 42,50

Crowdfunding en (voor)intekening met 50% korting:
natuurmedia.nl/nieuws/voorne/

Realisatie: Natuurvereniging Hollandse Delta (KNNV) & Uitgeverij Natuurmedia

Duinen en mensen Voorne, ISBN 9789082433685
Contact en meer informatie: info@duinenenmensen.nl

In dit nummer

- 2 Voorwoord
- 1 De Herontdekking van het Kruiniger Gors
- 6 “Op stap met” Eline Vis
- 8 Zo de waard is vertrouwt hij zijn vlinder(s)!
- 10 Profiteur of win-win
- 12 Parasitisme in de insectenwereld
- 13 De Kostgangerboleet
- 14 Onder de loep: De rode wouw
- 15 VWG nieuws
- 16 Activiteitenkalender
- 16 Vacature Voorzitter (v/m)

De Herontdekking van het Kruiniger Gors

Door: Rolf Roos m.m.v. Dick van der Laan en Leen Hoogerwerf.

Kaartbeelden van 1920 en 2010 van topotijdreis.nl – het duingebied is anno 2010 vrijwel geheel bebost. Let op: op de kaart van 1920 heet dat stuk nog 'de Laagte'.

We gaven er op voorhand geen cent voor. Nooit ergens een verhaal of stukje over gelezen en vast geheel platgelopen vanuit het naastgelegen recreatiegebied: de duintjes van het Kruiningergors. Ooit het begin van de boog Voornse duinen met strandpaal nrs. 1 en 2. Die blijken verdwenen, maar we treffen een grote zeldzaamheid aan.

Dick van der Laan (1935) uit Oostvoorne die ik mee vroeg, moest me tot zijn schande bekennen dat hij er sinds 1966, toen hij deze duinen samen met freule Claartje Sloet van Oldruitenborgh inventariseerde, niet meer was geweest. Ik wilde erheen, want voor de dijkgeschiedenis van Voorne zijn de polder en de kuststrook van het Kruiningergors heel belangrijk. En hoe was het gebied veranderd? In de middeleeuwen was het – tot de 15e eeuw – zo'n solide gebied dat er vanaf Brielle dijken naartoe werden gelegd. Pas daarna verscheen de Heindijk aan de binnenzijde, note bene gemaakt van zand! En was er nog iets van een 'gors' te zien? (Gors = 'Maasmonds' voor kwelder.) En wat voor zouts resteert er nog na de afdamming van 1950?

We nemen de fiets vanaf Oostvoorne, langs de tot fietspad gepromoveerde Boulevard

richting de hooggelegen Noorddijk en daarna via wat bochten onder de grote weg naar de Maasvlakte door de Gorslaan in, de entree van het recreatiepark. Vlak daarvoor valt ons oog op een doorlopend weggetje met de naam 'Zanddijk', waarover later meer. Langs de Gorslaan (goede & oude naam) vinden we voorbij wat huisjes met het vrolijke bordje 'Rimboe', waar we onze fietsen achterlaten, een zijpad. Dat voert naar een lange smalle strook tussen een bosachtig park en het Brielse Meer, die zich anno 2021 niet onmiddellijk als duingebied laat herkennen. Maar elke resterende en elke nieuwe plant zal ons een verhaal bieden.

Gorzen en duinen in de Maasmond

Eerst kijken we terug op de geschiedenis van deze plek, naar oude kaarten en verhalen. Ons startpunt is een citaat van Nol Freijzen over het Kruiningergors als noordelijke begrenzing van de polders Oosterland. Uit zijn boek 'Van Pietersdijk tot Wolvenpolder' uit 2017:

"Aanvankelijk hadden de polders Oosterland [ten noordwesten van Brielle, red.] geen sluiting aan de westkant althans niet in de vorm van een dijk. Beschutting werd

daar geboden door het duingebied aan de monding van de Maas. Ook de andere oude polders die tegen de duinen eindigden, maakten van die duinen gebruik als sluitdeur en waren niet afgerond met een dijk. In de loop van de tijd is de Maasmond in zuidelijke richting gaan verschuiven met funeste gevolgen voor het eiland Voorne. Zijn noordwestelijke kust werd opgevreten door het rivierwater en zo verminderde de omvang en sterkte van het duin- en gorzengebied op die plaats. Het verloor zijn beschermende functie en als gevolg daarvan ontstond de behoefte aan een westelijke dijk voor de polders Oosterland. Het is de oorsprong van de Heyndijk tussen de polders en het tegenwoordige Kruiningergors, het recreatiegebied. De aftakeling van de kustverdediging ging verder, zodat in 1561 een ophoging van de Heyndijk en verdere maatregelen nodig waren om het zee-water daar te weerstaan. Deze ophoging, vermeld door Fruin (1876), maakt duidelijk dat de Heyndijk vóór 1561, laten we zeggen in de 15e eeuw, is aangelegd. " In de late middeleeuwen, de 13e of 14e eeuw, legden burgers uit Brielle de Bollaarsdijk aan, een lage dijk van Brielle naar de Kruiningerdunen van destijds die, in de woorden van Nol, de 'sluitdeur' vormden. Die moeten op zich stevig genoeg geweest zijn, maar de Maasmond kwam steeds zuidelijker te liggen. De duinen werden zwakker wat tot doorbraken leidde, ook richting Brielle, en men greep aan het einde van de middeleeuwen in. Er kwam een dijk aan de landzijde van het duin: de trotse Heyndijk of Heindijk die we nu nog kennen. Een bijzondere dijk want het is een van de weinige op Voorne-Putten die met zand is aangelegd.

Heyndijk en 'caede'

Op de oudste kaart die ons ter beschikking staat, van Potter uit 1576, krijgen we voor het eerst een concreet beeld. Oostvoorne is er te zien, nog voorzien van kloekke waterloop van de burcht naar de toen machtige stad Brielle. De Heyndijk is herkenbaar (ook met handschrift ter hoogte van de Maas). Een forse kreek is getekend tussen de langgerekte duinenrij van het Kruiningergors

Trosbladkruid langs het wandelpad

Detail van de kaart van Potter, 1576, met ten noorden van Oostvoorne ons studiegebied dat de structuur heeft van de Kwade Hoek op Goeree nu. Collectie Maritiem Museum.

Detail van Kaart van Koutter uit officieel uit 1626 met 'Cruniger Duynen', een 'Caede' en een 'Buitengors dat reeds verkocht is' (Na de dood van Maximiliaan van Cruiningen in 1627 verkochten de erfgenamen de Heerlijkheid Heenvliet met de duinen en gorsingen van Kruijningen aan Johan Polyander van den Kerckhoven) Nationaal Archief

en deze dijk. We kunnen ons een goede voorstelling maken van dit gebied in de 16e eeuw, want we hebben een tegenhanger in de 21e eeuw, een eiland verderop: de Kwade Hoek op Goeree, ook een open duin met kwelder bij een riviermonding en lage duinen richting zee. Als het destijds een Natura-2000 gebied was geweest was het Kruijningergors niet ontgonnen, maar zo zal de geschiedenis niet lopen.

Een halve eeuw later, in 1626, benoemt de Voornse landmeter Leenaart Cornelis Koutter op een prachtige kaart ons gebied voor de eerste keer als 'Cruniger duijnen'. Ernaast ligt het inmiddels door een 'caede' omgeven gebied waar eerst een kreek lag: het 'Buitengors' dat blijkens het zwierige opschrift net is verkocht, waarschijnlijk aan zijn naamgever. We kunnen slechts gissen naar de rijke burger met de voornaam Krijn of de familienaam Kruijne, een naam die op Voorne niet zeldzaam is.

Het is deze kade op de kaart van 1626 die we nu mogelijk als lage 'zomerdijk' in een modernere vorm en meer noordelijk terugvinden in het gebied. De kade hield het water van de Maasmond buiten en vrijwaarde zo het Buitengors van zout water. In de periode die volgde is de naam Cruiningerdunnen overgegaan op het gors en kreeg het hele gebied deze naam.

Ontginning

Met meer en minder moeite werd het gors ontgonnen, want in 1807 meld Kops over dit gebied: "Dezen grond hebben de ondernemers met veel kosten daar aan te besteden, eer zij daar eenige vruchten van konden genieten, tot goed Graanland gemaakt; aan de oostzijde moesten zij eene kade maken om het tegen den vloed te dekken." Op de laagste delen (in het voormalige 'Breede water') ligt goede kleigrond. Op een kadastrale kaart uit 1816 uit het Streekarchief treffen we daar dan goed verkaveld land waarvoor keurig belasting moest worden betaald. En buiten die kade liggen 'de duinen' met een ander belastingtarief: dat van 'strand', 'hevering' of 'weiland' (zie verder het boek Duinen en mensen Voorne voor het woord 'hevering'). In dit duingebied was beweiding blijkbaar gebruikelijk, tot op het vermoedelijk deels begroeide, groene

strand aan toe. Leen Hoogerwerf voegt hier aan toe: "In de kadastrale gegevens van het begin 19e eeuw staan 'Arie Vlielanders consorten' als eigenaar vermeld. Arie Vlieland (ambachtsheer van Nieuwenhoorn) en burgemeester in Numansdorp en zijn broer Benjamin Vlieland (heer van Rockanje) zijn betrokken bij allerlei veilingen, verkopen e.d. in de gehele regio, ook in het Kruijningergors. De hierna genoemde notarissen Kruijne waren in een aantal gevallen betrokken als notaris bij die transacties. Tot de erfenis van Maartje Bakker, weduwe en usufructuair erfgename van Jacobus Rademaker, is op 20-12-1827 overleden te Brielle in haar huis, wijk 1 nr. 64 behoort 1/3 van het Kruijningergors."

Duingebruik begin 19e eeuw: 'hevering'!

Op diezelfde kadastrale kaart van 1816 waarvan we hier een detail laten zien, vonden we een handgeschreven aantekening. Schuin en vaag geschreven: "Hevering-grond tot aan de duinen behorende mede tot het kruijningergors zoals dat eertijds is beweide geworden". Kortom: hier lag grond die als 'hevering' werd benut: extensief beweide lage duintjes, waarschijnlijk seizoensbeweiding.

In het eerste kadaster van 1832 kreeg als 'hevering' beoordeelde grond een (laag) belastingtarief voor grondgebruikers dan wel eigenaren. Van de duinen van het Kruijningergors (in totaal ruim 53 ha) had 25 hectare de grondbelasting behorende bij 'hevering', te weten f 3,- per hectare. Dat was 'de Laagte' achter de buitenste duinenrij (zie de eerste kaart helemaal bovenaan).

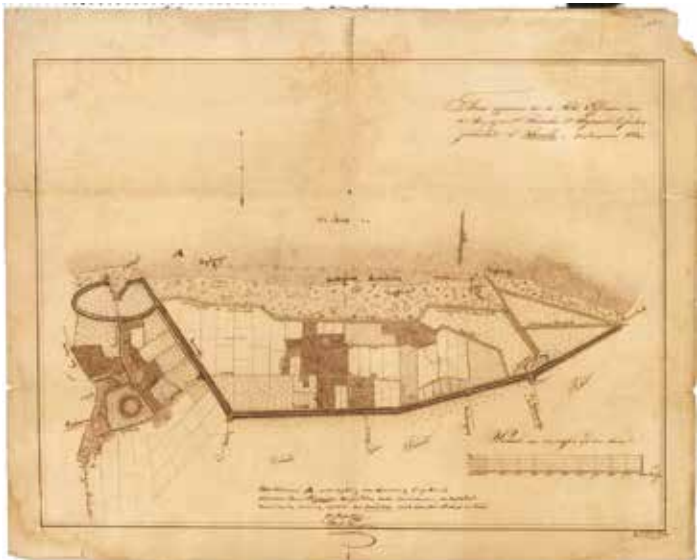
De rest was strand en duin (grondbelasting resp. f 0,25 en f 1,- per hectare).

1862: een herkenbaar beeld

We maken een kleine sprong naar een kaart uit 1862 waarop we veel huidige contouren herkennen en een (dan nog) ruim bemeten duin. Op deze kaart duikt de naam 'Kruijne' weer op. Het gaat om een bijzondere militaire kaart die het gebruik als schietterrein mede regelt. Op deze kaart is vermeld: "Het terrein A onder rigting van Zeeburg tot gebruik daarvan Heer Kruijne toegestaan onder voorwaarden voorzichtigheid maatregelen te nemen, ingeval het rundvee zich aan het strand vertoont". We weten hierdoor dat de duingebieden ter plekke gebruikt werden voor rondvee. Koepel Zeeburg was een vast markingspunt en men mocht hopen dat de kanonnen niet zover zouden schieten. En heer 'Kruijne' met zijn vee (mogelijk een pachter) was weer gewaarschuwd. Leen Hoogerwerf voegt hier aan toe: "De familie Kruijne is een familie die stamt uit Zwartewaal. Hendrik Kruijne wordt redelijk welgesteld en wordt toegelaten als procureur en later notaris. Zijn zoon Louis Mijnard Kruijne (1789-1865) wordt ook notaris evenals de kleinzoon

Hevering

Kaart 1862 van gehele Kruiningergors (Streekarchief VP)

Henri Louis Mijnard (1816-1883). In 1855 koopt H.L.M. van Kruijne een perceel grond in Kruiningergors. L.M. van Kruijne en H.L.M. van Kruijne regelen in hun jaren als notaris ook de erfpacht in Kruiningergors namens het Dijkcollege van Voorne. Het is dan ook waarschijnlijk dat de op de kaart vermelde heer Kruijne handelde als notaris dan wel als grondeigenaar, Maar het geeft niets te maken met de naam Kruiningergors."

De duinregel van Kruiningergors (door Leen Hoogerwerf)

In 1927 wordt bij Provinciale Staten gesproken over 'de duinregel' (de duinenrij) van het Kruiningergors. Door de kustafslag wordt deze steeds smaller en gevreesd wordt voor een doorbraak. In de tijd daarna komt dit nog een paar keren op tafel. Er wordt heen en weer gepraat over wie verantwoordelijk is. Het hoogheemraadschap van Voorne heeft tot nu toe de belangen van het Kruiningergors behartigd, maar vindt het niet langer haar taak. Er wordt ook nog geprobeerd om het balletje naar de gemeente Oostvoorne te schuiven; als je als gemeente mensen toestaat om buitendijks te gaan wonen, moet je er ook maar voor opdraaien. Vervolgens wordt gesproken over een bedrag van f 55.000,-. Maar de bewoners vinden dat niet nodig en vinden een zanddijk voldoende. In december 1929 wordt een bedrag van f 8200,- aan de polder Kruiningergors verstrekt om een zanddijk over het Heemradenduin aan te leggen, aansluitende aan den verlengden Noorddijk van het Hoogheemraadschap van Voorne bij huize „Sonnevancq".

Na de aanleg van deze zanddijk blijkt een en ander niet voldoende. In 1934 komt de versteviging van deze zanddijk al weer op tafel. Er wordt door statenleden denigrerend over de bewoners gesproken. Ze hadden daar niet moeten gaan wonen; je gaat ook geen bewoners beveiligen die op het strand van Scheveningen gaan wonen, e.d. De problematiek komt in de jaren daarna nog meerdere keren op tafel, en eind mei 1938 wordt een begin gemaakt met de versterking in het kader van een werklozenproject.

In 1946, de oorlog is voorbij, is de zeevering wederom verslechterd en er wordt op het buitendijksbeloop van een bestorting van betonblokken en verdere versterkingen uitgevoerd voor totaal een bedrag van f 5748,20

Hoe een klein stukje Kruiningergors de gemoederen bijna 20 jaar kan bezighouden. En als dat allemaal voorbij is, wordt in 1948 besloten om

het Brielse Gat af te sluiten en al in 1950 is de afsluiting gereed. (Bronnen: Delpher en Nieuwe Brielsche Courant.)

20e eeuw: de recreatie begint

Dan begint de 20e eeuw en gaan stedelingen recreëren. Eerst nog bescheiden.

In 1925 is men blij met enkele tientallen tenten. Op de luchtfoto uit 1950, genomen ten tijde van de afsluiting van de Brielse Maas door de Brielse Maasdam, zien we al een goed gevuld recreatiegebied (destijds 'recreatiekamp' genoemd) en vele paadjes door het duin. De Gorslaan ligt er en de oude Zanddijk is beter dan nu zichtbaar als begrenzing tussen het huisjesterrein (gelegen op de oude kwelder = polder) en het grotendeels gehandhaafde duin en strand. De Brielse Maasdam was tijdens de Watersnoodramp in februari 1953 de redding van Voorne, want de enkele meters hoge kade en oude Heindijk zouden het nooit

gehouden hebben. De Voornse recreatiehuisjes bleven gespaard, maar Putten liep onder. De Brielse Maasdam stelde zo de recreatieve ontwikkeling veilig en is de voorloper van de latere Deltawerken.

Leen Hoogerwerf: "De wijze waarop op het Kruiningergors is gebouwd is heel apart. Eerst werden de tenten voorzien van een houten vloer, later houten wanden met een dak van tentdoek, en weer later kwamen er vaste daken op. De meeste materialen werden aangevoerd met de stoomtram van de RTM. Iedere reis werden door de bewoners wel wat plankjes, deuren, enz. met de tram meegebracht. In de jaren 50 was het Kruiningergors uitgegroeid tot een recreatieverblijf van betekenis. Op zondagavond werden circa 6000 mensen vanuit Oostvoorne met de tram naar Rotterdam terug gebracht. Velen daarvan kwamen van 'het Gors'. En dan waren er nog velen die met fietsen en brommers heen en weer reisden. Ook waren er gezinnen, waarvan alleen de vader op zondag terug ging naar Rotterdam. Moeder en kinderen bleven de hele zomer op het Kruiningergors. Er was 's-zomers op de lagere school vaak een extra schoolklas om de kinderen van "het gors" te kunnen opvangen."

Luchtfoto van het Kruiningergors uit 1950. Op deze luchtfoto is de eerder genoemde bestorting met betonblokken goed te zien (linksonder). Ook is goed te zien over welk kleine stukje dijk er al die jaren in de Provinciale Staten is gepraat

De eerste tenten rond 1925 in het duinlandschap (Streekarchief)

De luchtfoto uit 1950 toont al het zijweggetje dat we in 2021 naar links insteken. Het paadje is overhuifd door bomen, maar aan het eind stuiten we op de kade, de Zanddijk om het recreatiegebied, als nakomer van de Caede uit de 17e eeuw waarmee de ontginning begon.

Wandeling 2021: op zoek naar duinen

Na het oversteken van de oude 'Caede' verlaten we het eigenlijke Kruiningergors en binnen de kortste keren beklimmen we wat lage duinen. Ze liggen er nog. Net als wat bunkers die hier een bijzonder speelterrein vormen. Deze duinen zijn uit de lucht nauwelijks te herkennen want alles is dichtgegroeid, behalve de paden en enkele kleine strandjes aan het inmiddels zoete water van het Brielse Meer. Er ligt een groot en kaal speelstrand. Verderop is er een soort vogelstrandje met een door rotsblokken afgesloten baai waar we aalscholvers, grote en kleine zilverreiger en veel knobbelzwanen treffen en een heus natuurstrandje met allerlei bekende duinbloemen.

Het bos is vooral een hoog struweel met grote wegedoorns, kardinaalsmuts en meidoorns, de laatste is wel op zijn retour. Naast brandnetel en nagelkruid zien we ook bijzondere planten: het in ons land zeer zeldzame trosglidskruid en enkele tuinontsnappingsen die zich uitbreiden, zoals het ruig klokje, grote maagdenpalm en tuinjudaspenning. Beschaduwde hellinkjes met veel eikvarens zijn er ook, brede stekelvarens en echte bosplanten als stinkende gouwe, bosandoorn en lelietje der dalen. Populieren, abelen, maar ook eiken en een enkele linde zijn hier inmiddels de baas. Smakelijke bramen woekeren overal en beperken op natuurlijke wijze de toegang tot het duin.

Dick van der Laan keurt de bramen, 2021.

Langs bosranden fladderen bonte zanddoogjes en net als op Oostvoorne vragen koninginnekruid en heelblaadjes in de nazomer de aandacht van vlinder en vlienderaar. Japanse duizendknoop woekert net als elders in het duin en wordt bestreden door extra te maaien, al weten we niet door

wie want nergens maakt een eigenaar zich met een bordje kenbaar. Ook de oranjegele Canadese guldenroede heeft zich hier, nu nog bescheiden, gevestigd.

In zandige stukjes langs de paden scharrelen diverse wilde bijtjes en de blauwvleugelsprinkhaan schiet pijsnel door de lucht, net lang genoeg om zijn blauwe vleugels te showen. Op de grond is hij een gecamoufleerde bruine verschijning. Begrijpelijk want ook de sprinkhaandoder, een forse sluipwesp, is door het warmere klimaat verschenen en grijpt sprinkhanen om ze levend te begraven, voorzien van een ei.

Sprinkhaandoder op gewone kruisdistel

Duinsoorten

Intussen maken we een lijstje van echte duinsoorten. Langs het veel belopen strandje zien we op het eerste oog niet veel van het zoute verleden. Wel duindoorn, duinriet en lokaal nog zandhaver. Lokaal ook de wolfsmelksorten heksenmelk en cypreswolfsmelk. De 20e-eeuwse nieuwkomer duinlangbaardgras is er ook. Maar op de rustiger delen van de strandjes zien we soorten waar Dick heel enthousiast van wordt, zoals zijn lievelingsspretje de borstelbies. Kleine sprietige polletjes met een pittig bruin bloemetje. En vaak een

voorbode voor meer leuke plantjes. Op het meest natuurlijke strandje is het roze van het strandduizendguldenkruid veel te zien, en vertegenwoordigen herfstbitterling (een gentiaantje) en veel herfstleuwentand de gele component in de wilde flora.

Dit is het moment om even te kijken naar het eerste bezoek van Dick in 1966 en de lijstjes die hiervan zijn overgeleverd. (*Dick van der Laan en Claartje Sloet (1966)*).

Streeplijsten Kruiningergors.

(Uit archief Weevers' Duin).

Net als nu stonden er destijds strandduizendguldenkruid, herfstbitterling, sierlijk vetmuur, hazepootje en herfstleuwentand. Wat ontbrak in hun lijstjes van destijds zijn de soorten die met de bosontwikkeling samenhangen zoals eikvaren en trosglidskruid. Het open landschap van toen had nog een sterk zandige en deels zoute toets, al was de Brielse Maasdam al weer 16 jaar oud: zilte zegge en zeewolfsmelk stonden er nog maar zijn nu logischerwijze verdwenen. Helaas verdwenen ook vele duingrasland- en riviersoorten uit 1966 zoals bevertjes, geel walstro, zachte haver, gewone rolklaver, vleugeltjesbloem, zeegroene zegge, gestreepte klaver goudhaver, hondsviooltje en het echt duizendguldenkruid. Kortom het 'duin' van het Kruiningergors is een voormalig duingebied waar open duin niet werd hersteld of beweid en een combinatie van bos en struweel het eindstation lijkt. Ook de parasitaire maretak is ontsnapt uit Oostvoorne en heeft zich in de bomen genesteld.

Bij de strandjes helaas geen spoor meer van de historische Strandpalen nr. 1 (ooit 800m westwaarts van de Stenen Baak) en nr. 2. In de 19e eeuw keurig om de kilometer geplaatst langs de hele oude kustboog van Voorne tot aan het Quackgors: 1 tot en met 19. De palen staan er verderop nog deels, maar zijn door Rijkswaterstaat uit onderhoud genomen nu satelliet en GPS plaatsbepaling tot op de centimeter mogelijk maken. Op Voorne is de oude palenreeks pas weer voorbij het Oostvoornse Meer goed herkenbaar. Dit meer ontstond westelijk van het Brielse Meer na de aanleg van een tweede dam in de monding van de voormalige Brielse Maas, de Brielse

Strandduizendguldenkruid en herfstleuwentand op strandje langs Brielse maas.

Gatdam. Pas bij Paal 7 tegenover het A.J. Bootpad begint het 'echte', zoute strand weer.

We lopen binnendoor terug langs een smal paadje waar slechts 1 ATB-er beleefd om doorgang vraagt. Het bijna ook door ons vergeten Kruiningergors staat weer op onze kaart. En niet alleen bij ons. Het blijkt onderdeel van een grote internationale route, de GR5 van Noordzee tot Middellandse zee. Zwaar bepakte sportievelingen doorkruisen het gebied richting het Voornse duin en daarna de Haringvlietsluizen en verder. En precies halverwege het Kruiningergors blijkt een rustgebied voor kabouters een dimensie aan de natuurbeleving van onze allerkleinsten te hebben toegevoegd. Elk gebied zijn eigen karakter, ook het Kruiningergors. En 'officieel' is het helemaal geen natuur meer. Er staat ook geen enkel bordje met 'natuur' of 'verboden toegang'. Alles mag hier, zo lijkt het en dat maakt het pas tot een echt zeldzaam gebied. Zelfs plantenspeurders komen hier nauwelijks, ten onrechte natuurlijk.

Literatuur

Dick van der Laan en Claartje Sloet, 1966. Streeplijsten Kruiningergors. Uit archief Weevers' Duin.

Freijsen, N., 2017. Van Pietersdijk tot Wolvenpolder. Ontstaan van het polderlandschap op de eilanden Voorne en Putten. Historische Vereniging De Brielse Maasmond.

Kops, J., 1807. Bijzonderheden wegens het Cultiveren van Duingronden nabij het Dorp Oostvoorn, bij den Briel, medegedeeld door een Landbouwer in deze streken. Magazijn van Vaderlandschen Landbouw 3, 323-333.

Roos, Rolf, 2022. Het verdwenen Nieuwe Water op Voorne (en een verdwenen Brede Water)

Foto van Henk Terhell van 76 meter hoogte met de 'blik' westwaarts over de 17e-eeuwse Stenen Baak en het Kruiningergors en op voorgrond de schans en het huisjesterrein aan Brielse Maas, aangelegd op voormalige duinen. Links onder in beeld ligt het licht zoute natuurgebiedje 'De Ommeloop'.

“Op stap met” Eline Vis

Door Jan Alewijn Dijkhuizen

Rode neus, koude voeten, betraande ogen ... de dag na kerst ga ik op stap met Eline Vis naar haar paddenstoelen onderzoeksgebied het Groene Strand.

Even als uitleg bij deze serie stukjes: voor de rubriek “op stap met” ga ik met een actief KNNV lid mee naar buiten om mee te beleven wat hem of haar boeit en raakt. Het gaat er dus niet om wie de meeste vogels heeft gezien of de meeste planten heeft gedetermineerd. Het gaat de redactie erom te laten zien dat de KNNV een vereniging is met enthousiaste leden die naast het maken van super goede verslagen van monitoringswerkzaamheden ook gewoon op hun eigen manier intens genieten van de natuur. En ik ben er ondertussen wel achter dat we een zeer divers ledenbestand hebben, dat maakt de vereniging levend en boeiend! En Eline Vis is een voorbeeld van zo'n levendig en boeiend KNNV-lid!

Wanneer we het Groene Strand oplopen en Eline begint te vertellen waarom ze zo verknocht is aan dit gebied gaat het helemaal niet over paddenstoelen.

Ze verhaalt over de ontmoeting met twee reeën waarvan er een naar haar begon te “fiepen” en gewoon bleef staan. Over de vossen die langs de rand van het gebied lopen, over de gillende waterrallen, de blauwstaart (alleen aan de beheerder verteld dat ie er zat, u begrijpt wel waarom) en vooral over de rust die heerst in dit voor publiek afgesloten gebied. Eline vertelt dat ze regelmatig een kwartier op dezelfde plek gaat zitten om van de omgeving te genieten, dat mag ook wel met haar leeftijd van bijna 80 ...

Ik vraag naar de achtergrond van Eline, hoe is ze hier zo terecht gekomen? Ik ken haar namelijk van lang geleden als vrijwilliger in de Heemtuin waar ze jaren onder leiding van Jan Timmerman zaagde, maaide, harkte en hielp af te voeren. Dit noemt Eline therapeutisch werk als tegenhanger van haar echte toenmalige werk waar ze het helemaal niet meer naar haar zin had. Via de Heemtuin kwam ze in aanraking met het IVN en volgde ze de natuurgidsencursus en gaf regelmatig excursies in de Heemtuin. Zo leerde ze ook Anneke Hoekstra kennen, een echte paddenstoelenkenner uit Oostvoorne.

Eline op het Groene Strand. Foto: Jan Alewijn Dijkhuizen

Wasplaat op het Groene Strand. Foto: Eline Vis

Olijfkleurige bekerzwam. Foto: Eline Vis

Met haar heeft Eline vaak het landgoed Miltenburg bezocht op zoek naar paddenstoelen en van haar heeft ze veel geleerd. Ook Anneke was vaak alleen of met enkele specialisten in de natuur te vinden, net als Eline nu.

Neemt niet weg dat ze een heel netwerk heeft van paddenstoelenkenners waar veel kennis mee gedeeld wordt.

Het Groene Strand wordt de laatste jaren actief door vele KNNV-werkgroepen en KNNV-leden onderzocht onder de naam Greenchoiceproject. Het Zuid-Hollands Landschap is opdrachtgever. Komend voorjaar wordt hier de eindrapportage van verwacht. Eline is degene die een beeld probeert te geven van de paddenstoelenflora.

Uiteraard vraag ik volgens welke methode Eline haar onderzoek uitvoert, -als muisenvanger werk ik zelf met protocollen en verplichte registratiemethodes waarvoor je ook nog een ontheffing van de Wet Natuurbescherming moet hebben-, bij Eline blijkt dit iets anders te werken. Een gebied op paddenstoelen monitoren is een uitermate lastig iets. Je kunt wel heel goed 1 soort of enkele geselecteerde soorten voor langere tijd in de gaten houden in het kader van een meetnet door zeer regelmatig dezelfde locatie te bezoeken, maar om een overzicht te krijgen van welke soorten er in een groot gebied als het Groene Strand voorkomen is een enorme uitdaging. Eline “beperkt” zich dan ook door vooral op zoek te gaan naar karakteristieke gebiedseigen soorten van duingrasland en vochtige duinvalleien. Paddenstoelen die op stronken of in ruigte groeien zijn voor dit onderzoek minder relevant want die groeien overal. Eline blijkt sowieso niet zo van methodes en invoerportalen te zijn. Daartegenover staat een ongebreideld enthousiasme voor paddenstoelen, ze bezoekt haar onder-

zoeksgebied ongeveer 3 maal per week een aantal uren! Jaarrond, want paddenstoelen zijn er jaarrond ... Uiteraard maakt ze er ook een uitgebreid verslag van.

Ze vat haar onderzoeksmethode samen met: ik doe veel veldwerk en als ik iets vind wil ik ook weten welke soort het is. Er wordt dan ook vaak thuis met de microscoop gekeken naar sporen en cystiden (u moet op internet maar eens opzoeken wat dat zijn), want dat zijn vaak determinatiekenmerken. De grote vraag van dit moment is, kan Eline me deze derde kerstdag nog mooie paddenstoelen laten zien? Zelf heeft ze er een hard hoofd in maar het is droog en de zon schijnt dus we gaan het gewoon proberen. Al snel blijkt het reuze mee te vallen en vinden we tientallen zwartbruine satijnwammen. We zoeken vooral in het opengemaakte duingrasland naast het Heelblaadjesvlak. Eline wijst me ook een plekje waar volgens haar olijfkleurige bekerzwammen stonden.

En ondanks de vorstperiode vorige week staan ze er zowaar nog (weer). Eline is helemaal enthousiast, “kijk” zegt ze, “hier word ik nou blij van!” We vinden ook nog een heel stel roodbruin trechttertje (Omphalina). Eline vindt het echt een voorrecht om dit gebied te mogen bezoeken.

Hoewel we beiden genieten van het bezoek aan het Groene Strand kan het niet uitblijven dat we ook kritisch naar het beheer kijken. Eén ding is zeker, Eline relativeert haar rol als onderzoeker goed. Uiteraard vindt ze dat er meer aandacht moet zijn voor paddenstoelen en in het bijzonder voor de samenleving van schimmels met micro-organismen in de bodem; we vinden beiden dat het bij beheer vaak meer over de flora gaat en veel minder over insecten, kleine

zoogdieren, vogels en paddenstoelen. We kennen geen enkel Natura 2000-gebied met een paddenstoel als doelsoort ...

Maar Eline realiseert zich heel goed dat er keuzes gemaakt moeten worden zoals het ophogen van het winterpeil van het Oostvoornse meer. Dit is voor de lage delen van de valleien uitermate slecht voor de daar vroeger massaal voorkomende wasplaten. Het is haar wel opgevallen dat een aantal soorten zich verplaatsen naar wat hogere delen van het gebied. Desalniettemin mag er best meer aandacht voor andere organismes zijn dan planten!

Naar aanleiding van ons bezoek gaan we in ieder geval de beheerder vragen het duingrasland snel een keer te maaien want de bramen overgroeien de paddenstoelen.

Zo de waard is vertrouwt hij zijn vlinder(s)!

Door: Willem Prins (coördinator dagvlindermonitoring)

Net als de meeste levende organismen in de natuur moeten ook vlinders brandstof tot zich nemen om in leven te blijven en zich voort te planten. De brandstof die zij nuttigen halen zij voornamelijk uit planten, bomen of struiken, het zijn dus herbivoren. In het 'vlinderwereldje' worden, niet echt voor de hand liggende, Horeca-termen als 'kroeg' en 'waard' gebruikt. Hieronder probeer ik die uiteen te zetten.

Kroegplanten - Brandstof voor vlinderimago's:

De meeste vlinders gebruiken nectar van bepaalde bloemen als brandstof om, in hun vaak korte leven als imago, alles in het werk te stellen om aan het voortbestaan van hun soort te kunnen werken. Ze hebben energie nodig om al vliegend op zoek te gaan naar een partner, om te paren, voor de eiproductie en om eitjes af te zetten.

Bij lange afstandsvluchten (migratie), om onder te verwachten betere omstandigheden veel noordelijker hun soort hopelijk een gegarandeerde toekomst te bieden, worden de nectarplanten overgeslagen. Hier wordt de energie voor de migratievlucht gehaald uit de reserves, die de soort in zijn rupsfase heeft opgebouwd. Een hier bekende soort die dat doet is de distelvlinder (*Vanessa cardui*). Daar waar de soort uiteindelijk landt gaat ze wel bijtanken om op jacht te gaan naar soortgenoten. De volgende generatie distelvlinders die hier ontpopt, vliegt weer zuidwaarts terug omdat ze in ons klimaat de winter (nog) niet kunnen overleven.

Er zijn echter ook vlindersoorten die geen nectar consumeren, omdat de soorten in hun rupsfase zoveel gegeten hebben, dat niet alleen voldoende energie is opgenomen om de popfase goed door te komen, maar ze hierbij zoveel reserves hebben

aangelegd, dat ook de imago's van deze soort niet meer op nectarjacht hoeven. Die kunnen gelijk op partnerjacht. Voorbeeld hiervan is het, in onze regio algemeen voorkomende, hooibeestje (*Coenonympha pamphilus*).

Er zijn planten die erg druk bezocht worden door nectar etende vlinders en door meerdere soorten tegelijk. Eén van die planten is bijvoorbeeld koninginnenkruid (*Eupatorium cannabinum*); die plant trekt enorm veel dagvlindersoorten aan en wordt ook wel een 'kroegplant' genoemd. De buddleja-struik is ook zo'n kroegplant/struik en wordt ook om die reden vaak aangeplant. Verder worden veel composietensoorten bezocht, waaronder veel distelsoorten. Ook braam (*Rubus*) is een gewild tankstation voor veel vlinders, als de bloem maar makkelijk toegankelijk is, veel nectar produceert en die nectar ook goed bereikbaar is voor de 'roltongen' van vlinders.

Zelfs de eikenpage (*Favonius quercus*), die in principe leeft van wat bladluis uitscheidt, de zogenaamde honingdauw, moet op zijn reukorganen vertrouwen. Want als de luisen, bijvoorbeeld door weersomstandigheden, tijdelijk ontbreken is in de boomkruinen voor dit vlindertje geen voedsel te vinden. Deze soort daalt dan vanaf de eikenbladeren af naar het grondniveau om daar op nectarjacht te gaan. Dit gebeurt niet vaak, dus moeten we meestal met telescopen of kijkers aan de slag om deze rakkertjes te zien.

Vlinders 'ruiken' met hun antennen, roltong en palpen (uitsteeksels aan weerszijden van de roltong). Hiermee worden o.a. ook geursignalen (feromonen) van soortgenoten opgevangen; deze feromonen zijn nodig bij herkenning en voortplanting van de soort. Omdat de meeste insecten zo communiceren moet het op een mooie warme dag

in het veld toch nog moeilijk zijn om de juiste feromonen uit de complexe 'geurwolk' te halen; of niet, met al die verschillende 'reukorganen'.

Om aan de nodige brandstof te komen hebben vlinders, naast dit 'reukvermogen', ook nog de beschikking over facetogen, waarmee ze bloemvormen en kleuren kunnen herkennen. Maar de ogen dienen vooral om beweging en donker en licht vast te leggen.

Waardplanten - Brandstof voor vlinderrupsen:

Naast de zintuigen van vlinders die hierboven aan bod zijn gekomen, zijn vlinders uitgerust met vernuftige 'detectieapparaten' aan hun voorpoten en die zijn zonder microscoop niet zichtbaar. Het zijn 'klieren' aan het uiteinde van haartjes die op de voorpoten zitten. Functie? Vaststellen of de plant, struik of boom waar een ei-afzettend vrouwtje in de buurt is of op landt, geschikt is voor haar nageslacht. Dit is van eminent belang als onderdeel van de volledige metamorfose die deze insecten doormaken. Hiermee wordt dus vastgesteld of de landingsplek geschikt is voor ei-afzetting op die plant (of in de nabijheid) en vooral voor hun rupsen.

Niet het eitje, dat alleen maar zonnewarmte en tijd nodig heeft om zich tot rupsje te ontwikkelen, maar de rups is hier de kritische factor! Gestuurd door voedselconcurrentie zijn vlindersoorten bezig geweest geschikte planten uit te zoeken waar 'hun rupsen' min of meer onbekommerd hun rupsfase kunnen volbrengen, dus met zo weinig mogelijk concurrentie van andere vlindersoorten eten en vervellen ... tot de pop fase. De pop zelf is niet afhankelijk van een waardplant. Afhankelijk van de vlindersoort wordt gegeten van de knoppen, de bladeren en/of bloemen.

Om vraat door herbivoren zoveel mogelijk te dwarsbomen zijn planten zich tegen vraat gaan wapenen, o.a. door het aanmaken van (een mix van) chemicaliën in hun sappen. of een bescherm laag op hun bladoppervlak. Hierdoor werd het voor rupsen op den duur niet meer doenlijk om te kunnen overleven van de, door de vlinder, uitgekozen plantendelen. Wat nu te doen?

Je staat als insect voor een keuze, namelijk:

- a. een andere plantensoort/geslacht/familie zoeken die deze schadelijke sappen niet produceert.
- b. de evolutie zijn werk laten doen en de spijsvertering van de soort laten mee-evolueren/aanpassen aan de veranderende samenstelling van de plantensappen.

Het eerste lijkt het makkelijkste, maar dan komt een soort in grotere concurrentiestrijd met andere vlindersoorten of andere herbivore insecten.

Distelvlinder. Foto: Tom van Wanum

Rups van grote beer. Foto: Tom van Wanum

Het alternatief is een chemische strijd met aanpassingen in de samenstelling van de chemische cocktails in de plantensappen aan de ene kant, met daar tegenover voortdurende aanpassingen in het metabolisme van de betreffende vlindersoorten. Een strijd die gaande is vanaf het moment dat de eerste vlinders onze aarde bevolkten en nog steeds doorgaat.

Er bestaan gevaren aan het feit dat een vlindersoort ooit gekozen heeft voor één bepaalde soort of geslacht waardplant (monofaag), los van eventuele voedselconcurrentie. Als door allerlei mogelijke oorzaken de waardplant het slecht gaat doen of zelfs verdwijnt, dan ben je ook die, van de betreffende waardplant afhankelijke, vlindersoort(-en) kwijt. Voorbeeld hiervan is bijvoorbeeld het gentiaanblauwtje (*Maculinea alcon*). Een soort, waarvan de kleine rupsen eten van de blauwe klokjesgentiaan (*Gentiana pneumonanthe*). In mijn jeugd ben ik ooit nog eens bezig geweest op de Kampinase heide, waar toen ca. 5 ha natte hei handmatig werd ontdaan van o.a. berk en gagel. Met als doel dat de groeiplaats van deze gentiaan weer optimaal zou worden. Gelukkig komt het vlindertje daar, en ook elders, nog steeds voor ... misschien wel dankzij die werkkampen ... maar is wel een Rode Lijst soort. Naast die kritieke waardplant is er nog meer nodig om dit rupsje uiteindelijk in een vlinder te laten veranderen en dat is zeker niet minder risikant. Op de website van de Vlinderstichting kunt u vinden hoe het traject verder moet verlopen willen de rupsjes van dit vlindertje het tot imago's brengen!! Een ondersoort van dit vlindertje, het duingentiaanblauwtje

(*Maculinea alcon*) is in ons land niet meer aanwezig door het verdwijnen van veel habitats van de kruisbladgentiaan (*Gentiana cruciata*), vooral door verruiging van hun toen al veel te kleine stukjes duinhabitat. Deze vlinder kwam voor in de duinen tussen Voorne en Egmond.

Gaat al die vraat aan waardplanten niet ten koste van de plant zelf? Wel, in de strijd kunnen waardplanten zich ook op een aparte manier evolueren. Want wat nu als bijvoorbeeld een struik compleet kaal wordt geknaagd? Dit heb je vast wel eens gezien of gevoeld als je in mei/juni door de duinen loopt en plots met een Halloween-achtig tafereel wordt geconfronteerd ... Een volledig, met spinrag-

draden ingekapselde en verder kaalgevretten, struik met ook veel stevige draden naar de bodem...jasses nog aan toe, met ook nog eens honderden kronkelrupsjes aan die draden. Het gaat hier natuurlijk om de ons bekende kardinaalsmuts (*Euonymus europaeus*), waar een onopvallende nachtvlindersoort, de kardinaalsmutsstippelmot (*Yponomeuta cagnagella*), zijn eitjes op afzet.... en massaal. De rupsjes vreten in no time de hele struik kaal en laten zich vervolgens via een, door de rupsjes zelf, gesponnen draad naar de bosbodem zakken om daar te gaan verpoppen. Tussen de schranspartijen door vervellen deze rupsjes in zelfgesponnen nesten in de takken. De tot op het hout kaal gevretten struik overleeft het op wonderbaarlijke wijze! Deze schijndode struik heeft zijn wederopstanding te danken aan het feit dat het, voor overleving, noodzakelijke bladgroen zich ook op de twijgen en uiteinden van de takken bevindt...en daar komen die rupsen niet aan. De struik kan langzaam weer een nieuwe doorstart maken en volledig in blad gaan, met in het najaar de mooiste bessen. Boeiend deze strijd!

De veel voorkomende soorten 'zandoogjes' (*Satyrinae*) hebben het anders aangepakt en zijn polyfaag. Rupsen van zandoogjes eten van een verscheidenheid aan families, geslachten en soorten grassen. Grassen groeien zowat overal en vaak in grote diversiteit bij elkaar, dus voldoende voedselaanbod voor hun rupsen. Her en der hebben vlindersoorten wel voorkeur voor bepaalde grassen. Uitzondering zijn de grasmengsels die de meeste veeboeren hebben gezaaid, die trekken geen zandoogjes aan en omdat nectarbloemen ook ontbreken, hoeft je de

wei niet in om vlinders te gaan zien, behalve een uit de koers geraakte trekvlinder op maximale vliegsnelheid.

Ook andere vlindersoorten hebben deze polyfage strategie in hun overlevingsdrang gekozen, geen specialisatie maar juist diversiteit. Het veel voorkomende boomblauwtje (*Celestine agriolus*) is hier een goed voorbeeld van; dit dankzij een grotere keuze aan waardplanten waar de rupsen van leven, namelijk: klimop, hulst, vuilboom, wegedoorn, braam, framboos, brem, vlinderstruik en nog een aantal voor Nederland bekende struiken. Je kunt deze strategie 'risicospreiding' noemen. Het vlindertje is een uitgebreid voorkomende soort, maar je ziet ze niet in de grote dichtheden als bijvoorbeeld het icarusblauwtje (*Polyommatus icarus*). Het boomblauwtje vliegt meestal op hoofdhoogte of hoger, wordt daardoor minder snel gezien en verplaatst zich over redelijke afstanden, omdat de waardplanten nogal verspreid staan.

Een andere keuze is het, heel herkenbare, monofage dagactieve nachtvlindertje de St. Jacobsvlinder (*Tyria jacobaeae*). Het vlindertje is egaal antraciet met rode strepen en vlekjes. Hij vliegt traag en nogal onhandig, waardoor het een makkelijke prooi is voor bijvoorbeeld roofvliegen, libellen of vogels. Wonderbaarlijk genoeg overleven ze hun vluchten, van plant naar plant of op zoek naar een partner. En als ze dan hun eitjes afgezet hebben op hun waardplant en de rupsen komen uit, dan zien die er ook al opvallend uit, namelijk zwart-geel gebandeerd, net als de 4 Daltons uit Lucky Luke. Dat lijkt niet zo slim met veel vogels in de buurt, die net hun onverzadigbare jongen met rupsjes proberen groot te brengen! Helaas voor alle potentiële predatoren, want in iedere fase van hun metamorfose is deze soort giftig. Daar waar de Daltons altijd aan het kortste eind trokken, heeft deze vlindersoort, via evolutie, zelfs voordeel gehaald uit zijn waardplant. Het jacobskruiskruid heeft een chemische cocktail gebrouwen, waarbij het voor o.a. hun begrazers niet verstandig is om van deze plant te eten zonder organen te beschadigen en vaak met de dood als gevolg. Deze vlindersoort doet er zijn voordeel mee en geeft zelfs waarschuwingen af, rood/antraciet en zwart/geel. Gevaar – Giftig – Niet eten! Tenslotte de grootste en misschien wel mooiste en krachtigste vlinder die in Nederland rond vliegt en steeds vaker wordt waargenomen, ook in onze regio.... de koninginnenpage (*Papilio machaon*). De rupsen eten van diverse soorten uit de familie van de schermbloemigen (*Apiaceae*). Mijn advies is: zaai flink wat peen in uw tuin geflankeerd door dille! Bij de peen gaat het u natuurlijk om de wortels van deze plantensoort, maar de koninginnenpage is het om het loof te doen ... mooi toch. Of het nog wat met de peentjes gaat worden?

Rups van de koninginnenpage. Foto: Tom van Wanum

In welk terrein vindt men de grootste verscheidenheid aan dagvlinders? Uiteraard moeten er voldoende nectarplantensoorten aanwezig zijn, maar nog belangrijker is een grote diversiteit aan plantensoorten, met de voor zo veel mogelijk vlindersoorten juiste chemische samenstellingen.

Tenslotte:

Het gaat in dit stukje te ver om alle vlindersoorten met hun waardplanten op te sommen; die gegevens kan iedereen terugvinden in de betere vlindergidsen en op de website van de Vlinderstichting. Op die site vind je ook gegevens en een 'link' naar een rapport waar sommige chemische structuren uit de doeken worden gedaan en hoe het vlindermetabolisme zich daarop heeft aangepast.

De strijd tussen waardplanten en gastvlinders (hun begrazers) gaat intussen gewoon

door en er zijn veel voorbeelden van aanpassingen aan die strijd.

Ik hoop u met deze aanzet op gang gebracht te hebben om de vele facetten van aanpassingen, die hier niet vermeld zijn, zelf te achterhalen. Het onderzoek naar vlinders en hun relatie met waardplanten is nog niet eens zo lang geleden gestart en jaarlijks komen weer nieuwe aspecten aan het licht.

Succes met het ontrafelen van deze verbanden in de natuur.

Bronnen:

Website van "de Vlinderstichting" – de "Nieuwe Vlindergids" – "Veldgids Dagvlinders"

Profiteur of win-win

Door Herma Enthoven

Er zijn op deze wereld heel wat profiteurs. En dan heb ik het niet alleen over mensen die zich ten koste van anderen verrijken. Nee, er zijn miljoenen, miljarden, triljarden profiteurs op deze aarde. De zogenaamde parasieten. Nu wil parasitisme niet per definitie zeggen dat de natuur zichzelf benadeelt. Zonder parasitisme zouden we een onleefbare wereld krijgen en zouden we geen natuurlijke kringloop hebben van eten en gegeten worden, van opruimen en het opnieuw beschikbaar komen van opneembare voedingsstoffen.

Parasitisme is een van de vormen van symbiose. Het woord symbiose komt uit het oud Grieks *συμβίωσις* en betekent 'samen-leven'

Er zijn op internet vele definities te vinden van dit fenomeen, waarvan ik er een zal citeren:

"In de biologie is symbiose een soort van interactie tussen twee of meer organismen die samenleven en afhankelijk zijn van elkaar. Dit kan een win-win situatie zijn, waarbij beide organismen voordeel hebben van de interactie, maar het kan ook een situatie zijn waarbij één organisme profiteert terwijl het andere organisme geen voordeel heeft of zelfs schade oploopt. Er zijn verschillende soorten symbiose, zoals mutualisme, commensalisme en parasitisme."

Dit is een bijzonder citaat. Niet zozeer om de inhoud als wel vanwege de bijzondere oorsprong. Ik heb namelijk bij dit citaat gebruik gemaakt van een nieuw internetfenomeen: een tekst generator van OpenAI, namelijk ChatGPT. OpenAI is een onderzoekslaboratorium voor kunstmatige intelligentie (Artificial Intelligence). Met deze tekstgenerator zou ik een compleet artikel voor de *In de Branding* kunnen maken. Slechts met het invoeren van enkele steekwoorden die in het artikel voor moeten komen, genereert het programma een tekst waarbij deze door mij zelf gekozen (willekeurige) onderwerpen aan elkaar worden gebreed tot een logisch verhaal. Wanneer ik mij verdiep in deze voor mij fascinerende en onbekende wereld van de kunstmatige intelligentie vraag ik me meer en meer af wat deze ontwikkelingen gaan betekenen voor ons als mens. En bij het schrijven van dit stukje: voor ons als natuur-liefhebber, lid van een werkgroep, gids. Een van de definities van AI is dat het bestaat uit systemen of machines die onze eigen intelligentie nabootsen om taken uit te voeren en die zichzelf tijdens dat proces kunnen verbeteren op basis van de vergaarde informatie. De tekstgenerator staat nog in de kinderschoenen, maar de ontwikkelingen gaan snel en ik voorspel dat er een moment komt dat er in de *In de Branding* interessante artikelen verschijnen, met nieuwe inzichten of wetenschappelijke resultaten, die niet door onze eigen leden worden geschreven, maar door de tekstgenerator.

Icarusblauwtje Foto: Peter Vermaas

Terug naar symbiose: Hoe staat het met de relatie van de mens ten opzichte van de natuur? Van oorsprong viel onze relatie met de natuur onder samenwerking, of op zijn minst commensalisme, waarbij de een profijt heeft (de mens) van de ander (de natuur) zonder dat de ander daar nadeel van ondervindt. Deze symbiotische relatie is helaas omgeslagen naar parasitisme. Laten we nog eens kijken wat het AI programma hiervan vindt:

Laten we ook eens vragen hoe we dat bewustzijn kunnen verwezenlijken: *“Er zijn verschillende manieren waarop we bewustzijn kunnen creëren over onze impact op ons leefgebied. Een van de belangrijkste manieren is door te communiceren met anderen en het gesprek te voeren over de effecten van onze activiteiten op de natuur. Dit kan gebeuren door middel van gesprekken met vrienden en familie, door het bekijken en delen van informatie*

tisch fenomeen, mycorrhiza. We weten bij lange na nog niet wat er zich onder onze voeten allemaal afspeelt. Een fascinerend samenspel van planten, bomen, schimmels en ander bodemleven. Er zal nog veel onderzoek gedaan moeten worden om te doorgronden wat er in dit systeem gebeurt en waarom. En even zo belangrijk is dat we parallel daaraan als mens beseffen (bewustzijn!) wat wij moeten doen en – misschien vooral- wat we niet moeten doen

Samenwerking. Foto: Herma Enthoven

“Het is inderdaad zo dat de mensheid vaak een parasitair effect op de natuur heeft. Dit gebeurt wanneer de mensheid zich op een manier gedraagt die schade toebrengt aan het leefgebied van andere soorten, of het ecosysteem op een geheel algemene manier. Dit kan gebeuren door bijvoorbeeld het verwoesten van leefgebieden, het vervuilen van water en lucht, of het overmatig exploiteren van natuurlijke hulpbronnen. Hoewel de mensheid zichzelf niet als een parasiet beschouwt, kunnen sommige van onze activiteiten wel een parasitair effect hebben op de natuur. Het is daarom belangrijk dat we ons bewust zijn van onze impact op het leefgebied van andere soorten en dat we proberen onze activiteiten te verminderen of te compenseren wanneer ze een negatief effect hebben.”

over deze onderwerpen op sociale media, of door het deelnemen aan discussies en evenementen over duurzaamheid en milieubescherming.

Ook kunnen we onszelf informeren over de manieren waarop onze activiteiten een negatief effect kunnen hebben en hoe we die kunnen verminderen, zoals door het maken van bewuste keuzes bij het doen van boodschappen of door het beperken van ons energieverbruik. Door ons bewust te zijn van onze impact en door die informatie te delen met anderen, kunnen we helpen om bewustzijn te creëren en een verschil te maken.”

Oké, genoeg gepikt van de AI tekstgenerator. We hadden het over symbiose. Ondergronds bevindt zich een prachtig symbio-

om dit in stand te houden en dit op waarde te schatten. Misschien kunnen we, als we zelf niet zo slim blijken te zijn, kunstmatige intelligentie gebruiken om ons daarbij op weg te helpen.

Op het NOS-journaal hoorde ik gisteren dat we met dergelijke AI aan de vooravond staan van een nieuwe revolutionaire ontwikkeling. Of het een positieve ontwikkeling is laat ik in het midden. Maar als het onontkoombaar is, laten we dan hopen dat onze samenwerking met AI een zodanige relatie wordt, dat het een win-win situatie wordt en we er vooral zelf de controle over houden.

Geparasiteerde mier

Parasitisme in de insectenwereld

Door Jaap van Elst

Toeval bestaat niet?

Een tijdje geleden ben ik gevraagd iets te schrijven voor ons blad.

Toevallig zag ik die dag op Facebook een foto van een mier geïnfecteerd door de parasitaire tropische schimmel *Ophiocordyceps unilateralis*. Deze schimmel groeit, na infectie, door de hele mier heen, levend van de organen van de mier. Ook wordt het gedrag van de mier beïnvloed. Het gevolg: de mier klimt op een gegeven moment een plant in en bijt zich zo'n 25 cm boven de grond vast. Daarna groeien er uit de mier kleine paddenstoeltjes waaruit de sporen naar beneden vallen, die weer andere mieren infecteren.

Op de website van National Geographic (2019) is een interessant filmpje over het proces te vinden.

Het verhaal kwam me bekend voor en wat zoekwerk in mijn eigen bibliotheek bracht me bij het boek *Verweven leven* van Merlin Sheldrake (2020), waarin dieper ingegaan wordt op deze processen.

Tegelijkertijd ben ik ook druk met mijn fotoverzameling bezig. Dat betekent ordenen, selecteren en ook veel weggooien, en dus heel goed kijken. En zo vond ik een foto van een lantaarntje. En wat ik nog niet eerder gezien had: er zaten rode bolletjes op het achterlijf.

Lantaarntje met watermijten. Foto: Jaap van Elst

Toeval bestaat dus niet, ik had echt wat uit te zoeken.

Wat is er te vinden over parasitisme bij insecten? En dan speciaal bij libellen, (vlinders) en hommels?

Gelukkig was de informatie over deze mysterieuze rode bolletjes snel te vinden. Het blijken de larven te zijn van een bepaald soort watermijt, onder anderen beschreven door C. Davids (1997, 2004).

De larven van deze watermijt zoeken hun toekomstige gastheer op als deze zich in het laatste larvale stadium bevindt. Ze vestigen zich bij de vleugelaanleg, wachten daar het uitsluipen van de libelle af, waarna de definitieve aanhechting plaatsvindt. Ze doorboren daarbij de huid van de libelle en er worden stoffen afgescheiden, waarbij er een dunne, blind eindigende, buisvormige structuur in de huid ontstaat.

De ontstekingsvloeistof die daarin ontstaat, vormt het voedsel voor de larven. Na 10 dagen stopt het voeden en zo'n 8-10 dagen later verlaten ze de gastheer. Vaak is dat bij de afzetting van de eieren door de libellen.

De hoeveelheid waarnemingen van besmette libellen is beperkt, al vindt er nog wel op kleine schaal onderzoek plaats (*Dijkshoorn et al, 2019*). Ook zijn er nog steeds (nieuwe) ontdekkingen (*Heivers, 2019*) en er zijn zeldzame waarnemingen, juist in ons gebied, in de duinen van Voorne (*Waarneming.nl, 2022*)

Niet alle soorten lijken geïnfecteerd te worden, maar wel meer soorten juffers dan echte libellen (*C. Davids, 1997*). Ook is niet duidelijk of mannelijke of vrouwelijke dieren meer infecties oplopen.

Voorlopig zijn er op mijn foto's alleen larven zichtbaar bij 2 mannelijke exemplaren van het lantaarntje.

Al zoekende vond ik ook literatuur over een tweede parasiet op libellen, de libellenbijtmug, een soort die behoort tot de familie

van de knutjes. Deze bijtmuggen zijn slechts twee millimeter groot en pas in 2008 bij veldwerk in De Weerribben (*Vlinderstichting, 2013 en 2021*) voor het eerst in Nederland ontdekt. Het aantal libellen met bijtmuggen in de Weerribben-Wieden lijkt de laatste jaren toe te nemen.

De volwassen vrouwtjes van deze muggen zuigen hemolymfe uit de aders aan de basis van libellenvleugels. Verder is er over de levenscyclus van deze diertjes en de habitat van de larven weinig bekend.

Samenvattend: over ziektes en parasieten bij libellen is eigenlijk nog niet veel bekend. En ook over de parasieten zelf valt ook nog het nodige te onderzoeken.

Bij twee andere groepen insecten is meer beschreven. Zo geeft de Vlinderstichting een (beknopt) overzicht op de webpagina vijanden van vlinders (*Vlinderstichting z.d.*), waar al veel meer vermeld wordt dan ik over libellen heb kunnen vinden.

Over hommels is nog veel meer bekend en dat is eenvoudig te verklaren

- Ze worden commercieel ingezet voor de bestuiving in kassen.
- Daarnaast is de kans aanwezig dat parasieten van de hommels bij de honingbijen terecht komen, de nachtmierrie van bijenhouders (*website Bijenhouden, 2014*).

Het omgekeerde geldt ook (*kennislink, z.d.*). Bij de honingbijen komen ziektes voor (*WUR, z.d.*) die mogelijk meespelen bij de achteruitgang van de hommels (*EIS, z.d.; van Roekel, A., 2014, op kennislink*). Het inzetten van hommels in kassen kan trouwens ook weer een risico zijn voor de wilde hommels en bijen (*BN DeStem, 2013*). Er is dus veel bekend over hommels en ziektes en overdracht van ziektes.

Maar terug naar de hommel zelf. Die dieren kunnen, net als libellen, ook mijten op hun lichaam dragen (*Bijenhouden, 2011; Imkers Neteland, 2022*). Veel van deze mijten leven overigens niet parasitair op de hommels, maar als symbiont. Ze eten de voedselresten in de vacht van de hommels op. Hommels kunnen trouwens ook last hebben van andere hommels. Er zijn verschillende soorten koekoekshommels. In de veldgids bijen (*Falk, 2018*), worden 7 soorten benoemd. De vrouwtjes zijn redelijk makkelijk te onderscheiden van de sociale hommels omdat de pollenkorfjes aan de achtertibia ontbreken. Logisch want ze hoeven geen voedsel te verzamelen voor hun nakomelingen.

De vrouwtjes kapen, zoals *Kijne (2017)* het beschrijft, het nest van de soort waarop ze parasiteren. Ze doden de daar aanwezige koningin en gaan zelf eieren afzetten en laten de larven verzorgen door de al aanwezige werksters van de andere soort.

En als slot weer een horrorverhaal, namelijk dat van de blaaskopvlieg. Deze parasitoïden (een vorm van parasitisme, die eindigt met de dood van de gastheer) gebruiken bijen en wespen als gastheer. Ook hommels (*van Strien, 2014*) kunnen het slachtoffer zijn. De vrouwtjes van de blaaskopvlieg wachten de hommelswerksters

Zwervende pantserjuffer met watermijten. Foto: Hugo van der Slot

op bij de bloemen die zij bezoeken. Met de legboor wordt er een eitje gelegd in het achterlijf van de hommelm. De larven leven van de organen van de hommelm en verpoppen. De hommelm sterft. In een aantal gevallen kruipt de werkster voordat zij overlijdt in de grond, voor de pop een ideale manier de winter door te komen. Na de winter ontpopt de vlieg en kruipt uit de grond.

Ik ben op zoek gegaan naar de (parasitaire) relaties bij een aantal insectengroepen. En wat een verhalen kwam ik tegen, te veel om hier allemaal te melden. En wat is en blijft de natuur toch bijzonder, en soms ook bijzonder wreed...

Mocht je je verder willen verdiepen in de bronnen die hieronder in de literatuurlijst opgenomen zijn: een mailtje naar insectenwerkgroep@pd@gmail.com, en je ontvangt de lijst met actieve links naar die bronnen.

Bron foto geparasiteerde mier:
https://nl.m.wikipedia.org/wiki/Bestand:Ant_Killed_by_Fungus_-_Cockscomb_Wild-life_Sanctuary,_Belize.jpg

Literatuur
 Bijenhouden, 2011, <https://www.bijenhouden.nl/phpbb/viewtopic.php?t=28400>
 BN DeStem, 2013, *Hommels in Nederlandse kassen mogelijk besmet met parasieten*, <https://www.bndestem.nl/overig/hommels-in-nederlandse-kassen-mogelijk-besmet-met-parasieten~a9e2c19a?referrer=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F>
 Davids, C. 1997, in *brachytron* 1:451-55, <https://www.brachytron.nl/wp-content/uploads/2018/04/Brachytron-1-2-4.pdf>
 Davids, C. 2004, in: *Entomologische Berichten* 64(2): 51-58, <https://edepot.wur.nl/51629>
 Dijkshoorn, de Vries, Wasscher, 2019: *presentatie Watermijten & libellen: kort de stand van zaken*, [*tie-kort-stavaza-studiedag.pdf*
 Eis, z.d., <https://www.bestuivers.nl/bedreiging/oorzaken>
 Falk, Steven, 2018, *Veldgids bijen voor Nederland en Vlaanderen*, Kosmos Heivers, P. 20129: op de website van \[odonata.be\]\(http://odonata.be\), <https://www.odonata.be/nieuws/366-2019-een-rode-watermijt-voor-het-eerst-op-de-gaffelwaterjuffer-waargenomen>
 Imkers Neteland, 2022, *Hommels met mijten, zijn mijten bij hommelmkoninkinnen gevaarlijk?* <https://www.imkersneteland.be/hommels-met-mijten/> =
 Kijne, Maartje, 2017 <https://natuurwijzer.naturalis.nl/leerobjecten/koekoekshommelm>
 National Geographic, 2019, <https://www.nationalgeographic.nl/dieren/2019/04/kijk-hoe-een-parasitaire-schimmel-mieren-in-zombies-verandert>
 Roekel, A. van, 2014, op kennislink <https://www.nemokennislinc.nl/publicaties/honingbij-besmet-wilde-hommelm/>
 Sheldrake, Merlin, 2020, *Verweven leven, de verborgen wereld van schimmels*, atlascontact.
 Strien, W. van, 2014, *hommelhorror*, <https://blog.willyvanstrien.nl/2014/05/31/hommelhorror/>
 Vlinderstichting, 2013, *nieuwsbericht: De libellenbijtmug: een nieuwe parasiet op Libellen*, <https://www.vlinderstichting.nl/actueel/nieuws/nieuwsbericht/de-libellenbijtmug-een-nieuwe-parasiet-op-libellen>
 Vlinderstichting, 2021, *nieuwsbericht: Libellenbijtmuggen parasiteren steeds meer libellen* <https://www.vlinderstichting.nl/actueel/nieuws/nieuwsbericht/libellenbijtmuggen-parasiteren-steeds-meer-libellen>](https://www.brachytron.nl/wp-content/uploads/2019/03/Presenta-</p>
</div>
<div data-bbox=)

De Kostgangerboleet

Door Els Jonkers-Groot

Een prachtige naam voor een paddenstoel is kostgangerboleet.

Voordat de kostgangerboleet wordt besproken, eerst een algemene inleiding over het fenomeen de paddenstoel.

Wat is een paddenstoel?

De paddenstoel is het vruchtlichaam van een schimmel. Schimmels leven van de afbraak van dood of levend materiaal. In het bos zijn ze erg nuttig, omdat ze alles wat dood of zwak is opruimen. Zonder de schimmels zou het veel langer duren voordat dode planten en dieren in het bos zouden zijn verdwenen.

Er zijn ook schimmels die andere voedselbronnen gebruiken. Een daarvan is de kostgangerboleet.

Wat is een kostgangerboleet?

Een boleet is een gaatjeszwam, waarbij de sporen gevormd worden in de buisjes onderaan de hoed van de paddenstoel. Enkele voorbeelden van boleten zijn eekhoorntjesbrood, fluweelboleet, heksenboleet en dus ook de kostgangerboleet. Wij (de paddenstoelenwerkgroep) zien hem eenmaal per jaar in het Mildenburgbos. Deze kostgangerboleet groeit op de gele aardappelbovist en incidenteel op een wortelende aardappelbovist. We zien hem voornamelijk in de duinstreken en op de hoge zandgronden. De gele aardappelbovist is een buikzwam, die hoofdzakelijk voorkomt in bossen en op heidevelden.

Kostgangerboleet. Foto: Ria Mellegers

Een buikzwam ziet eruit als een rond bolletje al dan niet met een steel, waarbij de sporen in de bol zitten. De kostgangerboleet zit vaak met 5 à 6 paddenstoelen op een gele aardappelbovist en zit met de voet aan de onderkant van de steel stevig verankerd in zijn gastheer: de aardappelbovist. Zij mergelen hun gastheer totaal uit, zodat deze zelfs geen rijpe sporen meer kan maken. De wetenschappelijke naam van deze paddenstoel is *Boletus parasiticus*. Het is dus een echte parasiet, hij profiteert volkomen van zijn gastheer en doet zijn naam eer aan.

Nog nagenietend van onze lange fietsvakantie Tinte – Portugal tracht ik het leven thuis weer op te pakken. Niet meer hele dagen fietsend buiten zijn en het winterweer hier zijn toch wel twee dingen waar ik het moeilijk mee heb. En dan beden ik me ineens dat er ook weer een nieuw stukje geschreven moet worden. Een onderwerp heb ik al, want de rode wouw heeft deze vakantie mijn hart gestolen. Wat een prachtvogel! Deze slanke roodbruine roofvogel met grijze kop en lange geknikte vleugels met aan de onderkant een opvallende witte vlek kwamen we in Frankrijk, Spanje en Portugal veelvuldig tegen. Maar het meest opvallende kenmerk van deze sierlijke vogel is toch wel de lange, diep gevorkte staart waar hij mee stuurt tijdens het vliegen en zweven. De rode wouw leeft in halfopen, heuvel-/bergachtig bosrijk gebied. Het liefst in extensieve landbouwgebieden met vee. Nou hebben wij tijdens onze fietstocht de pelgrimsroute naar Santiago de Compostella tot midden Spanje gevolgd en dat was

vrijwel uitsluitend door oneindige landbouwgebieden waar rond die tijd het graan al geoogst was. Dus best wel saai eigenlijk! Later realiseerden we ons dat we een pelgrimstocht aan het fietsen waren en dat zo'n soort tocht juist gedaan wordt om tot bezinning te komen, als boetedoening, om het hoofd leeg te maken, alles weer op een rijtje te krijgen etc. En natuurlijk niet voor de mooie, afwisselende omgeving. Al waren er natuurlijk ook wel mooie stukken en heel oude dorpjes bij! Maar ja, we hadden thuis, zonder daar goed bij na te denken, deze keuze gemaakt dus we hebben de route tot Burgos netjes gevolgd. Veel wild of vogels zagen we helaas niet en we beseften weer eens hoe rijk aan vogels Nederland eigenlijk is! De eerste waarneming in Frankrijk van de rode wouw gaf ons dan ook een echt "wauw-gevoel". Dan waardeer je zo'n ontmoeting nog eens

extra. Vaak zagen we de rode wouw op een paal zitten of tijdens zijn elegante vlucht c.q. zweefvlucht op zoek naar voedsel (aas, konijn, vogels, grote insecten, kikkers, middelgrote zoogdieren). Het geluid dat ze maken lijkt een beetje op het gemiauw van een buizerd. De rode wouw zoekt een partner voor het leven en in maart volgt de balts (zweefvluchten met miauwende kreten om indruk te maken op de partner en ook geven ze nestmateriaal aan elkaar door). Er wordt gestart met het bouwen van een nieuw nest (horst) hoog in een grote boom. Dit nest wordt gemaakt van takken, die met modder aan elkaar geplakt worden. Daarna wordt het bekleed met mos, papier en allerlei afval. Na de bouw legt het vrouwtje hier 2 – 3 eieren in. Ze hebben maar 1 legsel per seizoen, dus dit is een heel belangrijke tijd voor ze. Na het eerste ei begint het vrouwtje gelijk te broeden en zorgt manlief voor de catering. Na 28 – 30 dagen kruipt het eerste jong uit het ei. Na ongeveer 50 dagen vliegen de kleintjes uit, en weer 2 – 3 weken later zijn ze zelfstandig en moeten ze het helemaal alleen zien te rooien. Veel jongen halen helaas het eerste levensjaar niet. Er ligt altijd gevaar op de loer. Vooral vergiftiging, jacht (echt waar!) en de intensieve landbouw zijn de grote boosdoeners.

In de Middeleeuwen waren de rode en zwarte wouw (minder diep gevorkte staart, kleiner, egalere bruine kleur, leeft meer bij rivieren en eet vaak vis en aas) algemeen in Nederland. Nu zie je ze vaak nog als doortrekker. Maar sinds 2010 zijn er toch jaarlijks een aantal broedparen van de rode wouw bij ons aanwezig en in 2018 zijn er zelfs 14 – 16 broedparen geteld. De rode wouw broedt al wel veel in West-Duitsland en Engeland. Er is dus weer hoop dat we deze prachtige vogel straks ook bij ons weer regelmatig kunnen bewonderen. Ons heeft hij zeker op deze lange (ruim 3100 km) en toch wel heel leuke fietstocht de nodige afleiding bezorgd en daar zijn we hem/haar zeer dankbaar voor. Overwinteren doen ze voornamelijk in Zuid-Europa en Noord-Afrika en nu ik tijdens het schrijven van dit stukje naar buiten zit te kijken naar het mistroostige, gure, donkere weer snap ik deze vogels wel en ben ik best wel een beetje jaloers op ze. Maar ach, nog even en dan hebben we de kortste dag weer gehad en gaan wij uitkijken naar het voorjaar. En misschien zien we dan deze prachtige vogel wel verschijnen in ons mooie woongebied. Dus we houden maar gewoon de moed erin, want overal is het wel wat!

• **Vogelwerkgroep**

Persbericht:

Jan den Exter is Sovons Vrijwilliger van het jaar 2022

Ieder jaar eert Sovon Vogelonderzoek Nederland een vrijwilliger met een bijzondere staat van dienst: de Vrijwilliger van het jaar. In 2022 is de eer aan Jan den Exter van de vogelwerkgroep KNNV Hollandse Delta. Hij doet al sinds 1991 mee aan diverse telprojecten van Sovon, als teller en coördinator. Maar ook ver voor die tijd was Jan al actief voor de vogels op Voorne. Op 9 december werd Jan door directeur Theo Verstrael in het zonnetje gezet.

Sovon prijst zich gelukkig met veel vrijwilligers die zich al vele jaren inzetten voor het tellen en onderzoeken van vogels. De jury die de Vrijwilliger van het jaar selecteert krijgt daarom ieder jaar diverse kandidaten met een indrukwekkende staat van dienst voorgeschoteld. Toch steekt er altijd weer iemand bovenuit, zo ook in 2022.

Sovon-dna

Jan voert sinds begin jaren negentig broedvogeltellingen uit op de Landtong Rozenburg en de Beningerslikken. Verder telt hij iedere winter twee PTT-routes op de Landtong en in het dorp Rozenburg en doet tevens mee met de jaarlijkse watervogeltellingen. Ook heeft Jan jarenlang broedvogels in duingebied het Breede Water geïnventariseerd. Zo nu en dan pakte hij er nog een ander telgebiedje van het Zuid-Hollands

Landschap of Natuurmonumenten bij. Kortom, een vogelteller in hart en nieren.

Oeverzwaluwwand

In 1977 maakte hij, samen met een collega-vogelaar en -teller met schep, hark en emmer een verticale wand in een zandopslag op Landtong Rozenburg. Dit werd een fraaie oeverzwaluwwand. En het mooie is dat deze sindsdien nog steeds jaarlijks bezet is met zo'n ca 100 nesten per jaar. Een resultaat om trots op te zijn.

Vogelwerkgroep

Binnen de vogelwerkgroep KNNV Hollandse Delta maakt Jan zich ook meer dan verdienstelijk. Ver voor het digitale tijdperk was hij coördinator van de gegevensverwerking van alle tellingen en was daarmee een belangrijke verbinding tussen tellers en Sovon. Ook enthousiasmeerde hij inwoners van de regio door waarnemingen en telresultaten te delen via Facebook, leidde excursies, schreef hij rapporten van de wekelijkse tellingen en was jarenlang de vaste notulist van de vogelwerkgroep.

Waardering

Al deze activiteiten moesten nodig beloond worden met de erkenning als Sovon Vrijwilliger van het jaar, zo concludeerde de jury. Op 9 december kreeg de verraste Den Exter een oorkonde, speldje en een fraai schilderij van een geoorde Fuut (Elwin van der Kolk) overhandigd door Theo Verstrael, directeur van Sovon.

De Woensdagtellers

Een groep enthousiaste vogelaars gaat elke woensdag om 08:30 uur met de auto op pad om vogels te kijken. Belangstellenden kunnen gewoon naar de Carpoolplaats Zwarte dijk/N57 komen. Daar worden de excursiegangers ingedeeld in zo min mogelijk auto's.

Activiteitenkalender

datum	wie	wat	tijd	verzamelen
Vrijdag 10-2	VWG	Vergadering Vogelwerkgroep - Sovonmethode broedvogeltellingen	19.45	BC Tenellaplas
Zaterdag 25-2	NHD	Vuilruimactie Beningerslikken info: Hans op den Dries	08.45	Zeedijk / Ruigendijk
Vrijdag 10-3	VWG	Vergadering Vogelwerkgroep - vogelgeluiden	19.45	BC Tenellaplas
Zaterdag 11-3	VWG	Vogelexcursie naar Plan Tureluur	08.00	Carpoolplaats N57/Zwarteweg
Vrijdag 14-4	NHD	Het Groene Strand project, de resultaten door Sander Elzerman	19.45	BC Tenellaplas
Zaterdag 8-4	NHD	Officiële presentatie van het boek <i>Duinen en mensen VOORNE</i>		De Man, Oostvoorne
Woensdag 26-4	NHD	Algemene Ledenvergadering	19.30	BC Tenellaplas
Woensdag 26-4	NHD	Aansluitend op de ALV - Lezing Erwin Kompanje: "Houtsnip"	20.30	BC Tenellaplas
Vrijdag 28-4	ZWG	Vleermuizenexcursie	21.00	P Jumbo Brielle
Zaterdag 6-5	VWG	Vroege-vogelexcursie	05.00	P Kreekpad

Kijkt u voor de zekerheid even op onze internetsite of een activiteit doorgaat zoals die hierboven aangegeven staat.

Dit voorkomt tevergeefs reizen en teleurstelling. <https://hollandsedelta.knnv.nl/>

Alle activiteiten georganiseerd door het IVN Voorne-Putten-Rozenburg vindt u op hun website

<https://www.ivn.nl/afdeling/voorne-putten-rozenburg>

Vacature voorzitter Natuurvereniging Hollandse Delta (een afdeling van de KNNV)

Een belangrijke taak van het bestuur is het aansturen van onze natuurvereniging en het omzetten van beleidsplannen in acties, daarbij geholpen door vele vrijwilligers. Onze voorzitter is de verbindende factor. Wij zijn per 1 mei 2023 op zoek naar iemand die leidinggeeft aan ons bestuur, die zowel intern relaties onderhoudt als extern met diverse organisaties – zoals natuurorganisaties, gemeenten en waterschappen in ons werkgebied – en die hét gezicht wordt van onze Natuurvereniging Hollandse Delta, oftewel een

Voorzitter (v/m)

Taken:

- voorzitten van de bestuurs- en ledenvergaderingen;
- opstellen van de agenda van deze vergaderingen in overleg met de secretaris;
- verantwoordelijk voor opstellen en uitdragen van o.a. missie, visie, beleidsplan, in samenwerking met de overige bestuursleden;
- portefeuillehouder en daarom eerste contactpersoon/proactief netwerker richting bijvoorbeeld natuurorganisaties, lokale en regionale politiek, overheid(organisaties);
- eerste woordvoerder richting de media, in afstemming met het bestuur.

Positie in de organisatie:

De voorzitter vormt samen met de secretaris en penningmeester het dagelijks bestuur van onze natuurvereniging. Sommige uitvoerende en coördinerende taken kunnen neergelegd worden bij andere werkgroepen binnen de vereniging, bijvoorbeeld op het gebied van communicatie. De voorzitter blijft echter als portefeuillehouder wel altijd zelf verantwoordelijk.

Vanuit de voorzittersfunctie heb je veelvuldig contact met alle geledingen binnen de vereniging, de collega-verenigingen en andere natuur-maatschappelijke organisaties, zoals gemeenten, provincie Zuid-Holland, het Waterschap Hollandse Delta, IVN, Zuid-Hollands-Landschap, Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer en ten slotte ook de media. Het is van groot belang dat de voorzitter in staat is om op verschillende niveaus positief, soepel en effectief te communiceren. Zowel intern als extern.

Profiel:

Onze ideale voorzitter

- hoort tot de doelgroepen van de Natuurvereniging Hollandse Delta en is lid van de vereniging of bereid dat te worden;
- herkent zich in de visie, missie en doelstellingen van de vereniging;
- minimaal hbo-niveau en bij voorkeur ervaring in soortgelijke bestuursfunctie(s) of relevante beroepsmatige ervaring;
- is bekend met (regio)politieke processen en openbaar bestuur;
- heeft goede, proactieve, contactuele en communicatieve vaardigheden;
- is een enthousiaste verbinder, collegiaal, oplossingsgericht en samenwerkingsgericht;
- Media-ervaring is een pré.

Tijdsinvestering, onkosten en andere bijzonderheden:

Deze bestuursfunctie kost ongeveer 6-8 uur per week (indicatief). De tijd is zelf in te delen. Als voorzitter ben je wel beschikbaar voor de noodzakelijke vergaderingen en bijeenkomsten, ook op regionaal en/of landelijk niveau. De voorzitter wordt in functie gekozen door de Algemene Ledenvergadering voor de duur van 5 jaar. De functie is onbezoldigd. Reis- en onkosten worden vergoed volgens de onkostenregeling van de vereniging. In verband met het karakter van deze functie is een Verklaring Omtrent Gedrag noodzakelijk.

Interesse?

Heb je interesse? Of wil je meer inhoudelijke informatie over deze functie? Dan komen we graag in contact met jou. Stuur je motivatie en CV naar onze secretaris Peter Vermaas, per email bereikbaar op secretaris@hollandsedelta.knnv.nl. We nemen dan zo snel mogelijk contact met je op om een kennismakingsgesprek te plannen.

Aanstelling vindt plaats d.m.v. verkiezing door de leden tijdens de jaarlijkse Algemene Ledenvergadering. Deze vindt plaats op 26 april 2023.

applicom[®]

BRANDPREVENTIE

Applicom Nederland B.V.

Rondweg 13 • 6515 AS Nijmegen

Postbus 6881 • 6503 GJ Nijmegen

T +31 (0)24 35 22 571

F +31 (0)24 35 22 579

E welkom@applicom.nl

I www.applicom.nl

- Advisering
- Producten
- Montage
- Onderhoud

Applicom is actief in alle disciplines van bouwkundige brandpreventie: advisering, inspectie, ontwikkeling, levering, montage, service en onderhoud. Applicom is VCA** - en al meer dan tien jaar ISO 9001-gecertificeerd.

**Ja, ik ontvang
een proefnummer
cadeau!**

Iedereen kan wel wat Zuid-Hollands Landschap gebruiken.

Om inspiratie op te doen of zich te verwonderen. Wilt u kennis maken met natuurnieuws of routes in de mooie gebieden die de Stichting Het Zuid-Hollands Landschap beschermt. Vraag dan een gratis proefnummer aan.

Het proefnummer mag vrijblijvend en zonder verplichtingen worden gestuurd aan:

Voornaam m v

Achternaam

Adres

Postcode

Woonplaats

Stuur deze bon naar: Stichting Het Zuid-Hollands Landschap, t.a.v. de Beschermersadministratie, Antwoordnummer 10202, 2600 WB Delft of ga naar www.zhl.nl/proefnummer

Port Betaald
Port Payé
Pays-Bas

www.editoo.nl

Natuurvereniging Hollandse Delta

Ledenadministratie : Marianne op den Dries, Witte de Withplein 5, 3223 SM Hellevoetsluis
☎ 0181 – 318 329 ✉ ledenadministratie@hollandседelta.knnv.nl

In de **BRANDING**

tijdschrift van de
Natuurvereniging Hollandse Delta
(een afdeling van de KNNV)

In de BRANDING bevat mededelingen van de
Natuurvereniging Hollandse Delta en verschijnt
viermaal per jaar:

1 februari, 1 mei, 1 september en 15 november.

Kopij inleveren bij Tom van Wanum in Word-formaat
en foto's separaat naar e-mail:

tomvanwanum@xs4all.nl

Inleveren vóór 1 januari, 1 april, 1 augustus en 15
oktober

Redactie:

Jan Alewijn Dijkhuizen, Marianne op den Dries, Peter
Vermaas, Tom van Wanum.

Lidmaatschap en contributie:

Jaarcontributie 2023

met automatische incasso: € 35,75

huisgenootleden: € 10,25

jeugdleden (tot 26 jaar): € 16,50

donateurs: € 20,00

Bank: Triodos rekening nummer:

NL18 TRIO 0254 6500 31

t.n.v. KNNV afd. Hollandse Delta te Hellevoetsluis.

Opzeggen lidmaatschap: Altijd twee maanden voor
het einde van het verenigingsjaar, dat is dus vóór 1
november.

Werkgroepen:

Insecten: Jaap van Elst
insectenwerkgroepHD@gmail.com

Natuur & Beleid: Piet Mout
knnvnatuurenbeleid@gmail.com

Paddenstoelen: Els Jonkers
paddenstoelenwerkgroepHD@gmail.com

Planten: Theo Hagendoorn
plantenwerkgroepHD@gmail.com

Vogels: Peter Vermaas
vogelwerkgroepHD@gmail.com

Zoogdieren: Jan Alewijn Dijkhuizen
janalewijn@dijkhuizen@kpnmail.nl

Dagelijks Bestuur:

Voorzitter: Theo Briggeman

tbriggeman@upcmail.nl

Penningmeester: Ad Wennekes

penningmeester@hollandседelta.knnv.nl

Secretaris: Peter Vermaas

secretaris@hollandседelta.knnv.nl

Officiële stukken, verzoeken aan werkgroepen etc.
naar het postadres:

Schudegge 17, 3224 BP Hellevoetsluis

Bestuursleden

Hans op den Dries (PR aanspreekpunt)

lunde06540@upcmail.nl

Erik Ketting

e.ketting6@upcmail.nl

Jos Schreiner

j.schreiner@upcmail.nl

Tom van Wanum

tomvanwanum@xs4all.nl

Ledenadministratie

Marianne op den Dries

ledenadministratie@hollandседelta.knnv.nl

Nieuwe leden, adreswijzigingen en alle andere leden-
mutaties naar het postadres:

Witte de Withplein 5, 3223 SM Hellevoetsluis

Internetsite KNNV afd. Hollandse Delta

<http://www.knnv.nl/hollandседelta>

Webmaster: John van der Knaap

webmaster@hollandседelta.knnv.nl

[nieuwsbriefredactie: tomvanwanum@xs4all.nl](mailto:nieuwsbriefredactie@tomvanwanum@xs4all.nl)

© Natuurvereniging Hollandse Delta

Voorpagina: Vuurjuffers

(Foto: Peter Vermaas)

